

บทที่ 1

พระราชจักรีวงศ์และการสาธารณสุขไทย

พัฒนาการของการสาธารณสุขไทย มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ครั้งตั้งกรุงสุโขทัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระราชวงศ์จักรีกับการสาธารณสุขไทย สามารถแบ่งเป็นประเด็นและยุคต่างๆ ได้ดังนี้

1. ยุคฟื้นฟูวิทยาการแพทย์แผนไทย (พ.ศ. 2325 – 2394)

สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ของราชวงศ์จักรี เป็นยุคเริ่มต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงของการก่อสร้างตัวของประเทศ มีความพยายามในการรวบรวมวิทยาการแขนงต่างๆ เข้ามาไว้เป็นหลักฐานเพื่อใช้ศึกษาและพัฒนาประเทศ

สมัยรัชกาลที่ 1 (ครองราชย์ พ.ศ. 2325 – 2352)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธารามหรือวัดโพธิ์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงให้ชื่อว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงให้รวบรวมและจารึกตำรายา และฤกษ์ตำตบไว้ตามศาลาราย สำหรับการจัดหาของราชการมีการจัดตั้งกรมหมอโรงพระโอสถ คล้ายกับในสมัยอยุธยา หมอที่รับราชการ เรียกว่า หมอหลวง ส่วนหมอที่รักษาประชาชนทั่วไป เรียกว่า หมอราษฎร์ หรือหมอเคลยศักดิ์

สมัยรัชกาลที่ 2 (ครองราชย์ พ.ศ. 2352 – 2367)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงให้รวบรวมคัมภีร์แพทย์ที่กระจัดกระจายตามต่างๆ โดยโปรดเกล้าฯ ให้เชิญผู้ชำนาญโรคและสรรพคุณยาชนิดต่างๆ มารวมไว้ ผู้ใดมีตำรายาดีๆ ที่บรรพบุรุษได้เก็บไว้ให้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายและให้กรมหมอหลวงคัดเลือกจัดเป็น “ตำราหลวงสำหรับโรงพระโอสถ”

สมัยรัชกาลที่ 3 (ครองราชย์ พ.ศ. 2367 – 2394)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ และโปรดเกล้าฯ ให้จารึก

ตำรายาไว้บนแผ่นหินอ่อน ประดับไว้ตามผนังโบสถ์และศาลารายในบริเวณวัด มีตำราบอกสมุฏฐานของโรคและวิธีบำบัด ทรงให้นำสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยาที่หาได้ยากมาปลูกไว้ เพื่อให้ราษฎรได้ศึกษาและนำไปใช้ในการรักษาตน โดยมีหวงห้ามไว้ในตระกูลใด นับได้ว่าเป็น “มหาวิทยาลัยเปิด” แห่งแรกในประเทศไทย

ใน พ.ศ. 2371 ซึ่งเป็นปีที่ 5 ในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวได้ว่าเป็นปีแรกที่การแพทย์แผนตะวันตกเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการแพทย์และการสาธารณสุข โดยดำเนินการควบคุมกันไป กล่าวคือ ให้การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยและทำการป้องกันโรคติดต่อที่ร้ายแรงไปด้วย ในรัชสมัยนี้ **นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley)** ที่ชาวบ้านเรียกว่า “**หมอบรัดเลย์**” นักเผยแพร่คริสต์ศาสนาชาวอเมริกัน ซึ่งมากับคณะมิชชันนารี ได้เข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. 2378 เป็นผู้ริเริ่มการป้องกันโรคติดต่อครั้งแรกในประเทศไทย มีการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษซึ่งได้ผลดี จนกระทั่งใน พ.ศ. 2381 ทรงโปรดให้หมอหลวงไปเรียนวิธีปลูกฝีจากหมอบรัดเลย์ เพื่อปลูกให้แก่ข้าราชการและประชาชน

ใน พ.ศ. 2392 นายแพทย์ซามูเอล เรย์โนลด์ เฮาส์ (Samuel Reynolds House) เป็นหมอของคณะแพทย์เผยแพร่ศาสนาอเมริกัน ชาวบ้านเรียกว่า หมอเฮาส์ เป็นผู้ที่นำยาสลบอีเธอร์มาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย

2. ยุคบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

สมัยรัชกาลที่ 4 ถึง สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นยุคมีการติดต่อกับประเทศแถบตะวันตก มีทูตมาเจริญสัมพันธไมตรี คณะมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์มากขึ้น พระมหากษัตริย์ของไทยเสด็จประพาสต่างประเทศ ได้เห็นความเจริญในด้านต่างๆ จึงได้นำมาประยุกต์ให้เข้ากับประเทศไทย ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ด้านการแพทย์และการสาธารณสุขก็วิวัฒนาการตามไปด้วย

2.1 สมัยรัชกาลที่ 4 (ครองราชย์ พ.ศ. 2394 – 2411)

การแพทย์ของประเทศไทยสมัยนี้แยกออกได้เป็นสองแผน คือ การแพทย์แผนเดิมหรือแผนโบราณ และการแพทย์แผนปัจจุบัน มีแพทย์ชาวอเมริกัน 3 คน คือ หมอบรัดเลย์ หมอเฮาส์ และหมอเลน เข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาหนึ่ง สำหรับหมอเฮาส์ เป็นผู้ที่มิชอบทบทวนในการควบคุมอหิวาตกโรคและรักษาคนไข้โดยใช้ทิงเจอร์สมน้ำให้ดื่มซึ่งได้ผลดี ถึงแม้ว่าจะได้นำการแพทย์แผนตะวันตกมาใช้มากขึ้น เช่น การสูติกรรมสมัยใหม่ แต่ก็ไม่สามารถชักจูงประชาชนให้เปลี่ยนค่านิยมได้ เพราะการรักษาพยาบาลแผนไทยเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมา และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย

2.2 สมัยรัชกาลที่ 5 (ครองราชย์ พ.ศ. 2411 – 2453)

แต่เดิมมาประเทศไทยไม่มีโรงพยาบาลของรัฐที่ตั้งขึ้นเพื่อรักษาราษฎรที่ป่วยไข้ มีเพียงการจัดตั้งโรงพยาบาลชั่วคราวในที่ต่างๆ เพื่อทำการรักษาผู้ป่วยในเวลาที่เกิดโรคระบาด เมื่อโรคสงบแล้วก็ล้มเลิกโรงพยาบาลนั้นไป ดังนั้น ใน พ.ศ. 2429 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการคณะหนึ่งชื่อว่า “คอมมิตติจัดการโรงพยาบาล” มีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศิริวิชัยสังกาศเป็นองค์ประธาน เพื่อก่อสร้างโรงพยาบาลซึ่งแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2431 โดยได้พระราชทานนามโรงพยาบาลว่า “โรงพยาบาลศิริราช” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ พระราชโอรส ซึ่งสิ้นพระชนม์ลงเนื่องจากโรคบิด และต่อมาได้ทรงตั้ง กรมพยาบาล ขึ้นเพื่อดูแลกิจการศิริราชพยาบาลสืบแทนคณะกรรมการฯ

ซึ่งพันหน้าทีไป พ.ศ. 2432 กรมพยาบาลได้เข้าอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ โดยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับกรมพยาบาล ในช่วงนี้มีกิจการสำคัญด้านการแพทย์เกิดขึ้นหลายอย่าง ได้แก่

พ.ศ. 2432 สร้างโรงเรียนแพทยากรขึ้นที่ศิริราชพยาบาล มีหลักสูตรการเรียนวิชาแพทย์แผนตะวันตกและแผนไทยร่วมด้วย และใน พ.ศ. 2438 ได้พิมพ์ตำราแพทย์สำหรับใช้ในโรงเรียนเล่มแรกคือ “ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์” ซึ่งมีเนื้อหาทั้งการแพทย์แผนไทยและแผนตะวันตก

2.3 สมัยรัชกาลที่ 6 (ครองราชย์ พ.ศ. 2453 – 2468)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกิจกรรมสำคัญในด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ได้ดำเนินการตามพระราชดำริ ดังนี้

พ.ศ. 2454 ทรงสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์โดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบกับเงินทุนของสภาอุณาโลมแดง

พ.ศ. 2455 ทรงสถาปนาปาสตอร์สภา เพื่อบำบัดโรคกลัวน้ำและสร้างวชิรพยาบาล

พ.ศ. 2457 กระทรวงมหาดไทยให้จังหวัดต่างๆ มีสถานที่รักษาผู้ป่วยและจำหน่ายยา เรียกว่าโอสถสภา ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสุขศาลามีการจัดทำ “ยาตำราหลวง” 8 ขนาน จำหน่ายให้ประชาชนและนารายได้มาจัดหายาเพิ่มขึ้นเพื่อให้การสังเคราะห์ผู้ยากไร้ นับเป็นการพัฒนาระบบ “user fee” ขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2459 เปลี่ยนชื่อกรมพยาบาลเป็นกรมประชาภิบาลสังกัดกระทรวงมหาดไทย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ทรงปรับปรุงการศึกษาแพทย์ โดยเพิ่มการสอนวิชาทางคลินิกและการฝึกหัดรักษาพยาบาลคนไข้ให้มากขึ้นและได้ยกเลิกการสอนวิชาการแพทย์แผนไทยเนื่องจากลักษณะการสอนไม่เข้ากัน และหาครูแพทย์ไทยที่มีความรู้ดีและเต็มใจถ่ายทอดวิชาไม่ได้

พ.ศ. 2460 ตั้งโรงเรียนการแพทย์ทหารบก

พ.ศ. 2461 รวมกิจการแพทย์และการสุขาภิบาลซึ่ง

ยังแยกอยู่ภายใต้ 2 กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล และตั้งกรมสาธารณสุขขึ้นในวันที่ 27 พฤศจิกายน โดยกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ทรงเป็นอธิบดีพระองค์แรก

พ.ศ. 2463 ก่อตั้งสถานเสาวภาและนำสภากาชาดสยามเข้าเป็นสมาชิกสภากาชาดสากล เมื่อวันที่ 8 เมษายน

พ.ศ. 2465 ตั้งกองอนุสภากาชาด และโรงเรียนนางพยาบาลของสภากาชาด

3. ยุคบุกเบิกของการแพทย์และการสาธารณสุขแผนปัจจุบัน (พ.ศ. 2460 – 2472)

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์แรกของไทยที่ทรงสนพระทัยในด้านการแพทย์และการสาธารณสุขอย่างจริงจัง เนื่องจากได้ทรงเห็นว่าการแพทย์และการสาธารณสุขในสมัยนั้นยังไม่ก้าวหน้า ประชาชนมีความเสี่ยงสูงในการเจ็บป่วย โดยเฉพาะจากโรคติดต่อ ได้ทรงลาออกจากราชการกองทัพเรือและได้เสด็จไปศึกษาวิชาการแพทย์และการสาธารณสุข มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยพระวิริยะอุตสาหะ อันมั่นคงทรงประสบความสำเร็จในการศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรวิชาสาธารณสุข (C.P.H) และปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม (cum laude) และได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุขไทยอเนกประการ อาทิ การพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างโรงเรียนแพทย์ โรงพยาบาล และหอพักพยาบาล พระราชทานทุนส่วนพระองค์แก่แพทย์พยาบาลเพื่อไปศึกษาต่างประเทศ ทรงเป็นผู้แทน

พ.ศ. 2466 มีประกาศใช้พระราชบัญญัติการแพทย์ เป็นการควบคุมการประกอบโรคศิลปะ เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายแก่ประชาชนจากการประกอบอาชีพของผู้ที่ไม่มีความรู้และมีได้ฝึกหัด ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นพระราชบัญญัติสถานพยาบาลพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ และพระราชบัญญัติวิชาชีพสาขาต่างๆ อีก ในปัจจุบัน

รัฐบาลไทยในการเจรจากับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ เพื่อให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงการแพทย์ไทย นอกจากนี้ ทรงส่งเสริมการพัฒนาคนค้ำทางด้านการแพทย์ โดยได้จัดตั้งทุนเพื่อการค้นคว้าและสืบสวนทางการแพทย์ขึ้นในโรงพยาบาลศิริราช และยังได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ในการสอนฝึกอบรมแก่นักเรียนแพทย์ พยาบาล รวมทั้งทรงปฏิบัติงานเป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลแมคคอมมิค จังหวัดเชียงใหม่ และทรงส่งเสริมเรื่อง “สงเคราะห์มารดาและทารก” โดยทรงวางโครงการตัดแปลงวิชรพยาบาลเป็นโรงพยาบาลคลอดบุตรขนาดใหญ่เพื่อเป็นศูนย์อบรม ศึกษาพยาบาล ผดุงครรภ์ พยาบาลสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และหมอดำแย เพื่อจะได้มีผู้ทำงานด้านสงเคราะห์มารดาและทารกเพิ่มขึ้น

ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการบำรุงส่งเสริมการแพทย์และการสาธารณสุขของประเทศและเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างไพศาล

4. ยุคกำเนิดกระทรวงสาธารณสุข

4.1 สมัยรัชกาลที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ. 2468 - 2477)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการออกกฎหมายดี แบ่งการประกอบโรคศิลปะเป็นแผนปัจจุบันและแผนโบราณ กำหนดว่า

4.1.1 ประเภทแผนปัจจุบัน คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยความรู้จากตำราอันเป็นหลักวิชาโดยสภากาชาด ซึ่งดำเนินและจำเริญขึ้น อาศัยการศึกษา ตรวจสอบ และการทดลองของผู้รู้ในทางวิทยาศาสตร์ทั่วโลก

4.1.2 ประเภทแผนโบราณ คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยอาศัยความสังเกตความชำนาญ อันได้บอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นที่ตั้ง หรืออาศัยตำราที่มีมาแต่โบราณ มิได้ดำเนินไปทางวิทยาศาสตร์

พ.ศ. 2469 กรมสาธารณสุขได้อนุมัติให้ปรับปรุงส่วนบริหารราชการใหม่ แบ่งกิจการออกเป็น 13 กอง คือ กองบัญชาการ กองการเงิน กองที่ปรึกษา กองบรรณาธิการ กองสุขภาพ กองวิศวกรรม กองสุขภาพ

กองโอสถศาลา กองยาเสพติดให้โทษ โรงพยาบาล
คนเสียจริต กองส่งเสริมสุขภาพิบาล กองแพทย์สุขภาพิบาล
กองแพทย์สุขภาพิบาลแห่งพระนคร และวชิรพยาบาล

4.2 สมัยรัชกาลที่ 8 (ครองราชย์ พ.ศ. 2477 – 2489)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท
มหิตล มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง
ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2485 มีการจัดตั้งกระทรวง
สาธารณสุขขึ้น

5. ยุคสมัยรัชกาลที่ 9 (ครองราชย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 จนถึงพ.ศ. 2559)

5.1 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ทรงสนพระราชหฤทัยและห่วงใยในความเป็น
อยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสุขภาพอนามัย
พระองค์ทรงริเริ่มโครงการต่างๆ ครอบคลุมทั้งงานด้าน
การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาโรค และ
การฟื้นฟูสมรรถภาพ ประชาชนชาวไทยล้วนสำนึกใน
พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น แม้ชาวต่างประเทศก็
ตระหนักและชื่นชมในพระราชกรณียกิจในด้านสุขภาพ
อนามัยด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากภารกิจที่องค์การอนามัย
โลกได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้า
เมื่อ พ.ศ.2535 และคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อ
การควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญ
ทองสดุดีพระเกียรติคุณในการที่ทรงพระราชทานแนวคิด
และทิศทางในการเผยแพร่เกลือเสริมไอโอดีน เพื่อควบคุม
โรคขาดสารไอโอดีนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2544
สถาบัน Franklin and Eleanor Roosevelt Institute
และคณะกรรมการระดับโลกว่าด้วยคนพิการ ได้ถวาย
รางวัล “Franklin Delano Roosevelt International
Disability Award” ในฐานะที่ประเทศไทยมีความ
ก้าวหน้าในการดำเนินงานที่สำคัญตามเป้าหมายของ
แผนปฏิบัติการระดับโลกขององค์การสหประชาชาติว่า
ด้วยคนพิการ และในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2549
องค์การสหประชาชาติ โดย นายโคฟี อันนัน เลขาธิการ
สหประชาชาติ เดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ
เพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จ
สูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนา
แห่งสหประชาชาติ (UNDP Human Development

นอกจากนี้ได้ทำการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพิ่มขึ้น
ระหว่าง พ.ศ. 2485 - 2486 ขณะที่สงครามโลกครั้งที่ 2
ได้ขยายเข้ามาในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิด
ภาวะขาดแคลนยา ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์
ได้ทำวิจัยสมุนไพรที่ใช้รักษาไข้มาลาเรียที่โรงพยาบาล
สัตหีบ หลังสงครามโลกสงบลง ยังคงมีปัญหาขาดแคลน
ยา รัฐบาลจึงมีนโยบายให้โรงงานเภสัชกรรม กระทรวง
สาธารณสุข นำสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษาโรค

Lifetime Achievement Award) แต่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถและพระราช
กรณียกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของ
พสกนิกรไทยอย่างยั่งยืนโดยแท้จริงมาโดยตลอดรัชสมัย
ครองสิริราชสมบัติ ซึ่งรางวัลดังกล่าวนี้ถือเป็นรางวัล
เกียรติยศอันสูงสุดที่ริเริ่มขึ้นใหม่ โดยทางสหประชาชาติ
ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติเป็นกรณีพิเศษใน
วโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราช
สมบัติครบ 60 ปี และทรงเป็นผู้ได้รับการถวายรางวัล
เกียรติคุณพิเศษเป็นพระองค์แรกในโลก

งานด้านสาธารณสุขที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเป็นอนเนกนานับประการ
ที่สำคัญ ได้แก่

5.1.1 การก่อตั้งมูลนิธิอานันทมหิตล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งมูลนิธิอานันทมหิตล
ขึ้นโดยส่งเสริมและสนับสนุนผู้ที่ใฝ่ใจในการศึกษา ที่ได้
แสดงความสามารถอย่างยอดเยี่ยมให้มีโอกาสไปศึกษา
วิชาการชั้นสูงบางวิชา ณ ต่างประเทศ โดยทรงหวังใน
พระราชหฤทัยว่า เมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาแล้ว จะได้
ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาการที่ศึกษามา โดยเริ่ม
จากการทดลองดำเนินการก่อนด้วย “ทุนอานันทมหิตล”
เมื่อ พ.ศ. 2498 ต่อมา เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2502
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชวินิจฉัย
ให้เปลี่ยนสภาพจาก “ทุน” เป็น “มูลนิธิ” ชื่อว่า มูลนิธิ
“อานันทมหิตล” โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

โปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นทุนเริ่มแรก จำนวน 20,000 บาท เป็นการจัดตั้ง มูลนิธิเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ในพระมหากรุณาธิคุณ แห่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยได้พระราชทานทุน แก่นักศึกษาวิชาการแพทยศาสตร์เป็นประเดิม ซึ่งปัจจุบัน มีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็น องค์ประธานมูลนิธิ

ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ถึง พ.ศ. 2558 มีผู้ได้รับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดลไปศึกษาต่างประเทศและสำเร็จการศึกษา 334 ราย และกำลังศึกษา อยู่ 65 ราย โดยผู้สำเร็จการศึกษาเป็นแพทย์ 82 คน และ ทันตแพทย์ 17 คน และผู้ที่กำลังศึกษาเป็นแพทย์ 7 คน และทันตแพทย์ 6 คน¹

5.1.2 การก่อตั้งมูลนิธิราชประชาสมาสัย

เมื่อ พ.ศ. 2497 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และที่มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศลเพื่อก่อสร้างตึก “อานันทมหิดล” ในบริเวณโรงพยาบาลศิริราชเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแก่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ซึ่งเมื่อการก่อสร้างตึกดังกล่าวขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราชแล้วเสร็จ ปรากฏว่ามีเงินเหลืออีก 175,064.75 บาท ประจวบกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ในสมัยนั้นได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานเงิน เพื่อสร้างสถาบันอบรมเจ้าหน้าที่และค้นคว้าโรคเรื้อน ขึ้นที่สถานพยาบาลพระประแดง ในวงเงินประมาณหนึ่ง ล้านบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงิน จำนวนที่เหลือนี้ให้เพื่อการริเริ่มงานเกี่ยวกับผู้ป่วยโรคเรื้อน และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามสถาบันแห่งนี้ว่า “สถาบันราชประชาสมาสัย” นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงห่วงใยถึงการเล่าเรียนของเด็กลูกคนไข้โรคเรื้อนที่เป็นปกติ ไม่ได้ติดโรคเรื้อน ซึ่งทางราชการแยกเลี้ยงไว้ในสถานเลี้ยงเด็กของกรมอนามัย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างโรงเรียนราชประชาสมาสัยสำหรับการสงเคราะห์และการศึกษาแก่บุตรผู้ป่วยโรคเรื้อน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เริ่มแรก 1 ล้านบาท

สมทบทุนการก่อสร้างและได้เสด็จพระราชดำเนินในพิธีเปิดและทรงมีพระเมตตาธิคุณเสด็จเยี่ยมหลายครั้ง

5.1.3 การก่อตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลในพระบรมราชูปถัมภ์

ในวโรกาสเฉลิมฉลองวันคล้ายวันพระราชสมภพในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ครบ 100 ปี ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นการเผยแพร่พระราชเกียรติคุณ พระผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์ต่อวงการแพทย์และการสาธารณสุขของไทยให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยะประเทศ จึงได้จัดตั้ง “มูลนิธิรางวัลมหิตล ในพระบรมราชูปถัมภ์” และได้เปลี่ยนแปลงเป็น “มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตล ในพระบรมราชูปถัมภ์” เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตล ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อมอบรางวัลแก่บุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงานและ/หรือวิจัยดีเด่นทางด้าน การแพทย์ และการสาธารณสุข อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ชาติ โดยมีการให้รางวัลเป็นประจำทุกปีๆละ 2 รางวัล ซึ่งมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็น องค์ประธานกรรมการมูลนิธิ

ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2558 มีบุคคลหรือองค์กรที่ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลในพระบรมราชูปถัมภ์ รวม 72 ราย จำแนกเป็น ผู้ได้รับพระราชทานรางวัลบุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงานและ/หรือวิจัยดีเด่นทางด้าน การแพทย์ 33 ราย และด้านสาธารณสุข 39 ราย ทั้งนี้ เป็นคนไทย 4 คน ได้แก่ นพ.ประสค์ ตู้อินดา พญ.สุจิตรา นิมนานินิตย์ นพ.วิวัฒน์ โรจนพิทยากร และนายมีชัย วีระไวทยะ ผู้ที่ได้รับรางวัลนี้ต่อมาผลงานดังกล่าวนำไปสู่การได้รับรางวัลโนเบลสาขาการแพทย์และการสาธารณสุข 4 ราย ดังต่อไปนี้ 1) ในปีพ.ศ. 2544 ผู้ได้รับรางวัลสาขาการแพทย์ คือ Professor Barry Marshall จากประเทศออสเตรเลีย ซึ่งเป็นผู้ค้นพบว่า Helicobacter bacilli เป็นสาเหตุของโรคแผลในกระเพาะอาหารและนำไปสู่การรักษาด้วยยาปฏิชีวนะอย่างได้ผล 2) ในปี พ.ศ. 2548

¹ สำนักงานประสานงานมูลนิธิอานันทมหิดล (ข้อมูล ณ วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2558)

ผู้ได้รับรางวัลสาขาการสาธารณสุข คือ Professor Harald Zur Hausen จากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นผู้ค้นพบว่า Human Papilloma Virus เป็นสาเหตุของมะเร็งปากมดลูกและนำไปสู่การพัฒนาวัคซีนป้องกันมะเร็งปากมดลูกได้สำเร็จ หลังจากนั้นในปี 2558 มีผู้ที่เคยได้รับรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตล ในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้รับรางวัลโนเบลสาขาการแพทย์ อีก 2 รายคือ 3) Professor William C. Cambell และ 4) Professor Satochi Omura ซึ่งเป็นผู้ค้นพบยา Avermectin ซึ่งมีฤทธิ์ฆ่าปรสิตหลายชนิด ซึ่งทำให้อุปกรณ์ของโรคพยาธิและโรคเท้าช้างลดลงทั่วโลก

เพื่อให้รางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 มูลนิธิจึงได้ร่วมกับองค์กรต่างๆ ในประเทศไทยและต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล กระทรวงสาธารณสุข สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข องค์การอนามัยโลก ธนาคารโลก มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ จัดให้มีการประชุมวิชาการด้านการสาธารณสุขระหว่างประเทศประจำปี เรียกชื่อว่า “Prince Mahidol Award Conference” ขึ้น โดยมุ่งเน้นประเด็นที่เป็นความสนใจในด้านสาธารณสุขระดับโลก

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2552 ยังได้ริเริ่มโครงการ Prince Mahidol Award Youth Program ขึ้น เพื่อคัดเลือกนักศึกษาด้านสุขภาพที่กำลังจะสำเร็จการศึกษาและมีความสนใจเป็นพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง ให้ได้มีโอกาสไปศึกษาหรือปฏิบัติงานในสถาบันการศึกษา/องค์กรระหว่างประเทศเป็นเวลาหนึ่งปี โดยมีอาจารย์ฝ่ายไทยเป็น mentor โดยมุ่งหมายให้เป็น “life long mentorship”

5.1.4 ก่อตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในพระบรมราชูปถัมภ์

มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้จัดตั้งขึ้นในวโรกาส 100 ปี แห่งการเสด็จพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2543 และได้รับพระกรุณาธิคุณจาก

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงรับเป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิฯ จนสิ้นพระชนม์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับเป็นประธานกรรมการมูลนิธิฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาให้รางวัลแก่ผู้ประกอบการพยาบาล และ/หรือการผดุงครรภ์ วิชาชีพจากประเทศในเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งนี้เพื่อเป็นพระราชอนุสรณ์และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้แผ่ไพศาลไปยังนานาประเทศ โดยตั้งแต่ พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2558 มีบุคคลที่ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในพระบรมราชูปถัมภ์ รวม 15 ราย²

5.2 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ทรงส่งเสริมและสนับสนุนโครงการด้านสุขภาพอนามัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาโดยตลอด ทรงดำรงตำแหน่ง องค์สภานายิกา สภากาชาดไทย ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์องค์การสมาคมและมูลนิธิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับด้านการแพทย์และสาธารณสุขมากมายหลายแห่ง อาทิ มูลนิธิช่วยเหลือคนตาบอด มูลนิธิช่วยเด็กปัญญาอ่อน มูลนิธิอนุเคราะห์คนหูหนวก เป็นต้น และสิ่งที่สำคัญคือทรงเป็นองค์อุปถัมภ์โครงการรณรงค์ให้วัคซีนโปลิโอ ทำให้ผู้ป่วยด้วยโรคโปลิโอลดลงมาเป็นลำดับ และอยู่ในสภาวะที่สามารถจะกวาดล้างโรคนี้ได้หมดไปจากประเทศไทยในไม่ช้า นอกจากนี้ยังมีพระราชกรณียกิจที่ทั่วโลกชื่นชมยกย่องคือผลงานด้าน “สร้างความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับธรรมชาติ” จึงทรงได้รับรางวัล ลินเบอร์ก อวอร์ด” (Lindbergh Award) เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 จาก Charles A and Anne Morrow Lindbergh Foundation และผลงานด้านการเป็นผู้นำในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานด้านอาหารปลอดภัยในระดับประเทศและนานาชาติ จึงทรงได้รับรางวัล Food Safety Awards เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2548 จากองค์การอนามัยโลก นับเป็นสุภาพสตรีพระองค์แรกที่ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดังกล่าว

² www.princess-srinagarindraaward.org (ข้อมูล ณ วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2559)

นอกจากนี้ ยังมีพระราชกรณียกิจในด้านการแพทย์ และสาธารณสุข อาทิ โครงการแพทย์หลวง โครงการ หมอหมู่บ้าน รวมทั้งทรงอุปถัมภ์คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นต้น

5.3 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ทรงเป็นพระบรมราชวงศ์ที่สำคัญอีกพระองค์ ที่ทรงพระราชกิจนานัปการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชน ดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2499 ทรงรับมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการไว้ในพระราชูปถัมภ์ โดยทรงพระราชทานพระราชทรัพย์และทรงรับเป็นพระราชภาระในการติดต่อกับบุคคลและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกประเทศ เพื่อช่วยเหลือผู้พิการทุกสาขา

พ.ศ. 2506 ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิช่วยคนโรคเรื้อน จังหวัดลำปาง และโรงเรียนจิตต์อารี โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างอาคารเรียน หอพัก ทุนอุปการะบุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนจิตต์อารีทุกปี เป็นผลให้บุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนและผู้ยากจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

พ.ศ. 2510 รับมูลนิธิชีวิตใหม่ไว้ในพระอุปถัมภ์ เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ผู้ป่วยจากโรคเรื้อนที่พิการ

พ.ศ. 2512 เริ่มก่อตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ พอ.สว. ซึ่งเป็นคณะแพทย์อาสาสมัครประกอบด้วยแพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสนับสนุนจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ไปปฏิบัติงานรักษาป้องกันส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพอนามัยของประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นทุรกันดาร

พ.ศ. 2516 จัดตั้ง “แพทย์อาสาทางอากาศ” และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “หน่วยแพทย์ทางวิทยุ” โดยใช้วิทยุรับส่งข่าวสำหรับแพทย์ใช้ติดต่อสั่งการรักษาผู้ป่วยได้โดยตรงตามสถานีอนามัยที่อยู่ห่างไกลโรงพยาบาลในเขตที่เป็นจังหวัด พอ.สว. รวม 25 จังหวัด ที่เหลือเป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2519 และหลังจากนั้นได้โอนงานหน่วยแพทย์ทางวิทยุ พอ.สว. ให้กระทรวงสาธารณสุขรับไว้ดำเนินการในปี พ.ศ. 2539

พ.ศ. 2517 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จดทะเบียนก่อตั้งเป็นมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระราชทานทุนเริ่มแรกให้กับมูลนิธิฯ จำนวน 1 ล้านบาท และต่อมารัฐบาลไทย ภาครัฐและเอกชนจากต่างประเทศ ให้การสนับสนุนทางการเงิน อุปกรณ์ทางการแพทย์อย่างต่อเนื่องตลอดมา

พ.ศ. 2529 ริเริ่มโครงการรักษาโรคเฉพาะทาง ได้แก่ โรคตาต่อกระจก ปากแห้งเพดานโหว่ แก้วหูทะลุ การใส่กายอุปกรณ์เทียม โรคหัวใจรูห์มาติก โรคหัวใจพิการแต่กำเนิดและโรคฟันคุด

ทรงริเริ่มงานทันตสาธารณสุข พอ.สว. โดยจัดกิจกรรมทันตสาธารณสุขแห่งชาติในวันที่ 21 ตุลาคมของทุกปี

พ.ศ. 2535 พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ 500,000 บาท จัดตั้งมูลนิธิขาเทียมขึ้น และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชทานสมทบอีก 750,000 บาท เพื่อจัดทำขาเทียมให้แก่ผู้ป่วยยากจนทุกเชื้อชาติ ศาสนาโดยไม่คิดมูลค่า

นอกจากนี้ องค์การอนามัยโลกได้ยกย่องและชื่นชมพระเกียรติคุณของพระองค์ท่านที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อันเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงต่อการส่งเสริมสุขภาพประชาชนชาวไทย จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้าแด่พระองค์ท่าน ในปี พ.ศ. 2533 นอกจากนี้ องค์การยูเนสโกได้ประกาศเกียรติคุณพระองค์ท่านเป็นปูชนียบุคคลสำคัญระดับโลก เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2543 และในวโรกาสครบ 100 ปี วันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า “พระมารดาแห่งการสาธารณสุขไทย”

5.4 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

ทรงเป็นองค์นายกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์และเปิดโรงพยาบาล

สมเด็จพระยุพราช จำนวน 21 แห่ง (เป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอในพื้นที่ห่างไกลและกึ่งดาร์) และทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการของโรงพยาบาล โดยได้เสด็จไปตรวจเยี่ยมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และได้ทรงพระราชทานพระราชโอรยาบายแก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชให้มีประสิทธิภาพสามารถให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน

5.5 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ทรงให้ความสนพระทัยเป็นพิเศษต่อการปรับปรุงและพัฒนาทางด้านสาธารณสุข โดยเฉพาะในเด็ก เยาวชนและประชาชนในถิ่นทุรกันดาร โดยได้มีโครงการตามพระราชดำริหลายโครงการเกิดขึ้น อาทิ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน เพื่อช่วยเหลือเด็กในท้องถิ่นทุรกันดารให้มีสุขภาพดี ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้นำไปเป็นรูปแบบการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนอื่นๆทั่วประเทศ นอกจากนี้ได้จัดทำโครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อแก้ไขปัญหาโภชนาการในเด็กก่อนวัยเรียนและโครงการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็กในถิ่นทุรกันดาร ในปีพ.ศ. 2549 ได้ทรงดำเนินโครงการสุขภาพศาลาพระราชทานโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อให้บริการนักเรียนและประชาชนในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน และต่อมาได้พัฒนาระบบการรักษาพยาบาลด้วยการสื่อสารทางไกล (Telemedicine) และจัดตั้งหน่วยแพทย์และหน่วยทันตกรรมพระราชทานเพื่อให้บริการประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร

นอกจากนี้ยังทรงเป็นองค์ประธานคณะกรรมการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนแห่งชาติ ซึ่งเป็นโครงการที่สำคัญและทรงสนพระทัยแก้ไขปัญหายอย่างจริงจังจนผลให้ภาวะขาดสารไอโอดีนลดลงมาอยู่ในระดับที่ควบคุมไม่ให้เป็นปัญหา และยังทรงปฏิบัติหน้าที่แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประธานมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่ด้านความร่วมมือระหว่างประเทศ ทรงพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราชอาณาจักรกัมพูชาในการควบคุมโรคมาลาเรียและโรคอื่น ๆ ที่มีเยุงเป็นพาหะนำโรค นอกจากนี้ยังพระราชทาน

ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่เยาวชนชาวกัมพูชาโดยมอบทุนการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ปีละ 5 คน ต่อเนื่องเป็นเวลา 10 ปี ซึ่งจะเริ่มดำเนินการในปีพ.ศ. 2559 เป็นต้นไป

5.6 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

ทรงมีบทบาทโดดเด่นในฐานะนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งพระเกียรติคุณเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ ทรงได้รับการทูลเกล้าถวายเหรียญทองไอโอดีนจาก UNESCO และทรงนำความรู้มาพัฒนาทางด้านการศึกษาและการสาธารณสุขของประเทศ และในปีพ.ศ. 2529 ได้ทรงก่อตั้งมูลนิธิจุฬาภรณ์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยและการดำเนินงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข ได้ทรงสถาปนาสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์เพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งความร่วมมือของนักวิทยาศาสตร์และผลิตผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติเพื่อแก้ไขปัญหาเร่งด่วน เช่น ปัญหาด้านสาธารณสุขสิ่งแวดล้อม และการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ทรงก่อตั้งโรงพยาบาลจุฬาภรณ์เพื่อรักษาผู้ป่วยมะเร็งผู้ยากไร้ด้วยเครื่องมือแพทย์ที่มีประสิทธิภาพและทันสมัย ในปีพ.ศ. 2531 ทรงก่อตั้งศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมและพิษวิทยานานาชาติขึ้นเพื่ออบรมด้านพิษวิทยาสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยของสารเคมีให้แก่บุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดทั้งประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก และในปีพ.ศ. 2556 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศูนย์กลางการฝึกอบรมของ WHO-SEARO ในด้านความปลอดภัยของสารเคมีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้ ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเป็นประธานกิตติมศักดิ์ มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) ตั้งแต่วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2552

ด้านความร่วมมือกับต่างประเทศในปีพ.ศ. 2557 สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ได้ลงนามในข้อตกลงความร่วมมือกับองค์กรสาธารณสุขแห่งสหราชอาณาจักร (Public Health England) เพื่อศึกษาผลกระทบของมลพิษในสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน

5.7 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย โดยเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการรักษาพยาบาล การป้องกันโรคไตและทางเดินปัสสาวะ การศึกษาค้นคว้าและวิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคดังกล่าว

นอกจากนี้ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเป็นองค์นายิกาภิกษิติมศักดิ์ มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) ตั้งแต่วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2538 ตราบจนสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2551 รวมทั้งยังทรงมีผลงานสุขภาพจิตและยาเสพติดระหว่างประเทศดีเด่น โดยทรงให้ความสำคัญของพัฒนาการตั้งแต่วัยเด็กก่อน โดยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิเด็กก่อนในสลัม เด็กในมูลนิธิอื่นๆ ได้พระราชทานทุนทรัพย์เพื่อจัดตั้งกองทุนอาหารเสริมจัดหาหนังสือและของเล่นสำหรับเด็กเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มีพัฒนาการตามวัย นอกจากนี้ได้จัดตั้งรางวัล Mental Health Princess Award ขึ้น ซึ่งเป็นรางวัลที่ทรงพระราชทานให้แก่ผู้ที่มีผลงานดีเด่นด้านสุขภาพจิตและยาเสพติดระหว่างประเทศ จากพระเกียรติคุณซึ่งเป็นที่ยอมรับ ทรงได้รับตุลเกล้าถวายรางวัล WHO/SEARO AWARD จากองค์การอนามัยโลก (WHO) เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2546

5.8 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ

ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจตามเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ ในกิจกรรมต่างๆ เสมอมา

สำหรับพระกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุข พระองค์ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับโรคเอดส์เป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการที่พระองค์เสด็จเป็นองค์ประธานในงานเทียนส่องใจเป็นประจำเกือบทุกปี ซึ่งงานนี้สภาอากาศไทยร่วมกับชมรมเพื่อนวันพุธซึ่งเป็น

ชมรมผู้ติดเชื้อเอดส์ ได้จัดขึ้นในวันที่ 1 ธันวาคม ตรงกับวันเอดส์โลกทุกปี โดยจัดใน พ.ศ. 2534 เป็นปีแรก และยังคงทรงพระกรุณาต่อโครงการอันเกี่ยวกับสภาอากาศไทยทุกโครงการ เช่น โครงการป้องกันการติดเชื้อเอดส์จากแม่สู่ลูก โครงการเพื่อนพึ่งพายามยาก นอกจากนั้นยังทรงเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิโรคโลหิตจางธาลัสซีเมียแห่งประเทศไทยและกองทุนโรคมะเร็งในเด็ก

5.9 พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

ทรงให้ความสำคัญกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรี โดยทรงรับเป็นทูตสันถวไมตรีให้กับกองทุนการพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Fund For Women: UNIFEM) เพื่อหยุดยั้งความรุนแรงต่อสตรี นอกจากนั้นทรงมอบหมายให้สำนักงานอัยการสูงสุด จัดตั้งสำนักงานกิจการและโครงการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา (สพภ.) ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรกลางในการประสานการดำเนินงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและต่างประเทศเพื่อการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมในการรณรงค์ยุติการกระทำ ความรุนแรงต่อผู้หญิง

5.10 ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

ทรงมีความห่วงใยประชากรและประเทศเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงรับเป็นองค์ประธานโครงการรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด (TO BE NUMBER ONE) เพื่อกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกของปวงชนในชาติให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงการต่อสู้เอาชนะปัญหายาเสพติด เพื่อสร้างโอกาสสนับสนุน และดึงผู้เสพยาเสพติดกลับสู่สังคม